

**Hedehøg
i Sydvestjylland
Ynglesæsonen 2005**

Dansk Ornitologisk Forening

**Lars Maltha Rasmussen
September 2005**

Datablad

Titel: Hedehøg i Danmark ynglesæsonen 2005
– arbejdsrapport fra "Projekt Hedehøg"

Forfatter: Lars Maltha Rasmussen

Udgiver: Dansk Ornitologisk Forening

Projektansvarlig: Henning Heldbjerg

Bedes citeret: Rasmussen, L.M. 2005: Hedehøg i Danmark
ynglesæsonen 2005. – Dansk Ornitologisk Forening

Kan rekvireres hos: Dansk Ornitologisk Forening
Vesterbrogade 138–140
1620 København V
Tlf.: 33 31 44 04
email: dof@dof.dk
Kan downloades fra
<http://www.dof.dk/pdf/datsy/Hedehoeg2005rap.pdf>

Lindet Statsskovdistrikt
Lindet Statsskovdistrikt
Landsdelscenter Sydjylland
Stensbækvej 29
74 82 61 05
6510 Gram
email: lindet@sns.dk

Indholdsfortegnelse

1. Sammenfatning	1
2. Indledning	2
2.1. Baggrund for projektet.....	2
2.2. Projektets formål.....	2
2.3. Projektets udførelse	3
3. Undersøgelsens forløb i 2005	4
3.1. Arbejdsfordeling.....	4
3.2. Metodik.....	4
3.3. Resultater fra ynglesæsonen 2005	5
3.4. De forskellige faser i ynglecyklus	7
3.5. Yngleudbredelsen i Sydvestjylland	9
3.6. Udviklingen i antallet af ynglepar	10
3.7. Ynglesucces	10
3.8. Årsager til mislykkede yngleforsøg.....	11
3.9. Hegning af reder	11
3.10. Valg af ynglebiotop.....	13
3.11. Høstens forløb i 2005	13
3.12. Overvågningen af reder i dyrkede marker.....	14
3.13. Ringmærkning af unger af Hedehøg	15
3.14. Presse- og informationsaktiviteter.....	16
3.15. Prioriteter for Projekt Hedehøg.....	16

1. Sammenfatning

Projekt Hedehøg blev i juni 2004 indgået som en aftale mellem Skov- og Naturstyrelsen, Dansk Landbrug, Ribe Amt, Sønderjyllands Amt og Dansk Ornitologisk Forening. Aftalen har til formål at sikre en bedre beskyttelse af ynglende Hedehøg i dens hovedudbredelsesområde i Sydvestjylland.

Samarbejdet mellem de berørte parter har i 2004 og 2005 fungeret godt. Det har været af positiv betydning at Dansk Landbrug aktivt har medvirket ved aftalen. Udførelsen af feltarbejdet har fundet sted uden problemer.

Antallet af ynglende Hedehøge i Sydvestjylland i 2005 anslås at være ca. 25 par. Dertil kommer yderligere tre sandsynlige eller mulige par i Vestjylland så det samlede antal ynglepar i Danmark anslås at være 28 par.

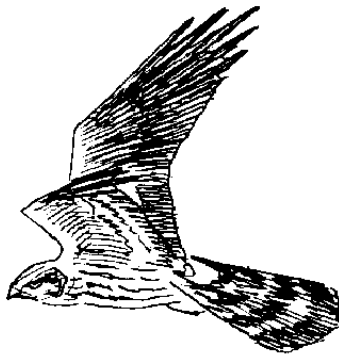
I alt 12 par ynglede i afgrøder, medens 3 par ynglede i brak og 5 par ynglede på udyrkede lokaliteter. Valget af redehabitat afspejler en usædvanlig situation i 2005, hvor især vinterhveden pga. meget lave forårstemperaturer ikke voksede til en tilstrækkelig højde til redeskjul. Det har betydet at flere par ynglede i vinterbyg, brak og på andre udyrkede lokaliteter.

Udflyvningen skete generelt 10 dage senere end i 2004, medens høsten af vinterbyg startede til normal tid midt i juli. Høsten af vinterhvede trak dog ud og voldte ikke problemer. To reder i vinterbyg blev med stor succes indhegnet. Hegningen som var rævesikker viste sig at være et effektivt redskab til at sikre succes for ellers meget udsatte kuld. Hegningen viste sig at have stor betydning i op til et par uger efter at ungerne opnåede flyvefærdighed. Sæsonen var dog præget af at mange kuld gik tabt pga. 5 tilfælde af prædation fra ræv, samt 5 reder i raps, der blev opgivet pga. for høj vegetation. Yderligere 5 par opgav af ukendte årsager, som kan være betinget af både vejrliget og prædation fra ræv.

Det vurderes at Hedehøgens danske bestand er i fortsat tilbagegang og at bevaringsstatus er ugunstig. Ynglesuccesen var både i 2004 og i 2005 under een unge pr. par. For at fastholde bestanden på længere sigt må gennemsnittet over en årrække ligge på over 1,5 unge for samtlige par. For at sikre en gunstig bevaringsstatus for Hedehøgen vil det være nødvendigt fortsat at sikre reder i afgrøder mod ødelæggelse og forstyrrelse. Det vurderes at konsekvent brug af elhegn vil kunne sikre en væsentlig del af de udsatte reder ved at undgå prædation.

Der er i 2005 blevet farvemærket i alt 18 unger af hedehøg i et projekt under Ringmærkningsafdelingen, Zoologisk Museum, Københavns Universitet. Mærkningen sker i et led i et internationalt projekt med tilsvarende farvemærkning i Holland, Niedersachsen og Polen.

Sidst i rapporten diskuteres en række tiltag der har til hensigt at øge beskyttelsen af ynglende Hedehøg i Danmark.

2. Indledning

2.1. Baggrund for projektet

Hedehøgen er blandt de sjældneste rovfugle, der yngler i Danmark. Siden 1970'erne har antallet af ynglepar årligt været ellem 25-50 par. Tyngdepunktet for udbredelsen er ved Vadehavet. Enkelte par yngler årligt uden for dette område i Jylland.

Da Danmark i hht. EF-fuglebeskyttelsesdirektivet er forpligtet til at sikre at bl.a. Hedehøg har en gunstig bevaringsstatus, har Miljøministeriet påtaget sig ansvaret for at sikre beskyttelsen af arten. Dette initiativ skal ses på baggrund af den aftale som Miljøministeren og Dansk Ornitologisk Forening indgik i november 2003 om samarbejde om beskyttelse af truede fugle 2004-2006.

I juni 2004 er underskrevet en samarbejdsaftale om ”Projekt Hedehøg”. Aftaleparterne er Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, ved Lindet Statsskovdistrikt, Ribe Amt, Sønderjyllands Amt, Dansk Ornitologisk Forening og Dansk Landbrug. Aftalen om beskyttelsen af Hedehøg gælder i perioden 2004-2008.

Hedehøgen indvandrede til Danmark i begyndelsen af 1900-tallet og bestanden kulminerede i 1930'erne og 1940'erne med 350–400 ynglepar. På dette tidspunkt ynglede de fleste par på heder, i hedemoser og i de nyplantede nåletræsplantager, der dækkede store arealer i det vestlige Jylland. I dag er arten overvejende knyttet til marsken i Vadehavsregionen, hvor den yngler dels i rørsump, dels i dyrkede marker med vintersød.

Benyttelsen af dyrkede marker som ynglebiotop er af nyere dato – således at en væsentlig del af bestanden i dag yngler i dyrkede marker, mens dette kun undtagelsesvis forekom før 1987. Siden begyndelsen af 1990'erne har hovedparten af yngleforekomsterne været i dyrkede marker. Dette er en udvikling som også har fundet sted i Slesvig-Holsten, Niedersachsen og Holland, samt på Øland hvor de nærmeste forekomster af Hedehøge findes.

Da høsten af vinterafgrøderne begynder omtrent samtidig med at Hedehøgenes unger er flyvefærdige, medfører denne adfærd, at en betydelig del af ungerne visse år er i fare for at blive dræbt under høstarbejdet – dette var baggrunden for opstarten af Projekt Red Hedehøgen i 1995.

2.2. Projektets formål

Formålet med aftalen er at sikre en god beskyttelse af ynglende Hedehøg i dens hovedudbredelsesområde i Sydvestjylland gennem registrering af reder og information til lodsejere og forpagtere om redernes placering, herunder at anbefale hensigtsmæssige driftstiltag i forhold til Hedehøgen. Desuden udarbejdes generel information om Hedehøgen samt om hvilke hensyn man kan tage til den i landbrugsdriften.

2.3. Projektets udførelse

Projektet er en opfølgning af "Projekt Red Hedehøgen" der startede i 1995 som et samarbejde mellem Dyrenes Beskyttelse og Dansk Ornitologisk Forening. Det tidligere projekt til beskyttelsen af Hedehøg fandt sted i årene 1995–1998 og 2000–2002.

Dette aktuelle projekt udføres af DOF's projektmedarbejder der som hovedopgaver har at lokalisere reder og vejlede i beskyttelsen af disse, samt udarbejde en årlig rapport over resultaterne.

Hvor der har været risiko for at ungerne var truet af høstarbejdet, er lodsejeren blevet kontaktet og oplyst om Hedehøgens tilstedeværelse i markerne og den risiko høstarbejdet dermed udgør for fuglene. Der er informeret om, hvordan ungerne rent praktisk kan beskyttes under høstarbejdet, og projektmedarbejderen har tilbudt at afmærke reden. I sommeren 2005 er to reder endvidere med et godt resultat indhegnet med et såkaldt elnet i forbindelse med høst for at undgå prædation.

Pressen er blevet informeret og der har været omtale i Radio Syd og JyskeVestkysten. Der er trykt en ny folder som har været uddelt som informationsmateriale til landmænd og andre interesserede bl.a. i forbindelse med dyrskuer.

For at kunne vurdere projektets betydning for bestandens overlevelse er der også indsamlet oplysninger vedrørende Hedehøgens ynglebiologi f.eks. antallet af ynglepar, ungeproduktion og habitatvalg herunder afgrødetyper og høsttidspunkter.

3. Undersøgelsens forløb i 2005

3.1. Arbejdsfordeling

Arbejdsopgaverne i forbindelse med Projekt Red Hedehøgen – 2005 var fordelt således:

Feltarbejde, kontakt til lodsejere, vejledning, rapport: Biolog Lars Maltha Rasmussen, DOF.

Kontaktpersoner ved Dansk Landbrug: konsulent Gunnar Jespersen og konsulent Morten Bentzon Hansen, samt Dansk Familielandbrug: konsulent Peter Borgen.

Kontaktpersoner i amterne: Sønderjyllands Amt biolog Aksel Voigt og biolog Bent Albæk, samt Ribe Amt biolog John Frikke.

Kontaktperson i Lindet Statskovdistrikt: Vildtforvaltningskonsulent Jeppe Ebdrup.

Projektansvarlig i DOF: Biolog Henning Heldbjerg.

Foruden ovennævntes indsats skal følgende takkes for at have været værter for hedehøge eller at have bidraget med oplysninger eller for venlig imødekommenhed i forbindelse med projektet: Hermann Martin Andersen, Finn Birkholm-Clausen, Michael Clausen, Jan Hjort Christensen, Iver Gram, Henrik Refslund Hansen, Torben Kofoed Hansen, Søren K. Hansen, Jens Peder Hounissen, Erling Krabbe, Hans Chr. Lund, Peter Nicolaisen, Jens Nissen, Niels Nørgaard, Per Poulsen, Leon Sønnichsen, Ole Thorup, Egon Østergaard.

Ben Koks, Groningen, og Jesper Johannes Madsen, Zoologisk Museum, takkes for samarbejde om farveringmærkning af Hedehøg.

Derudover skal de mange der har rapporteret Hedehøg til DOFbasen takkes.

3.2. Metodik

Dette afsnit giver en oversigt over Hedehøgens biologi og den metodik der er anvendt i tilrettelæggelsen af feltaktiviteter.

Hedehøgen overvintrer i det centrale Afrika syd for Sahara og ankommer til ynglepladserne fra slutningen af april til begyndelsen af maj. Æglægningen starter omkring midten af maj og rugetiden er ca. 4 uger. Ungerne bliver flyvefærdige efter 4–5 uger, normalt fra slutningen af juni til midten af juli. De voksne fugle forlader landet igen omkring midten af august efter at ungerne er blevet selvstændige, mens ungfuglene ses til ind i september.

Hedehøgens yngleperiode inddeles i fire perioder: Etablering, rugeperiode, tidlig ungeperiode og endelig sen ungeperiode/udflyvning. Feltarbejdet blev tilrettelagt i forhold til disse.

Fra ankomsten omkring månedsskiftet april/maj til slutningen af maj, hvor territorierne dannes og reden bygges er Hedehøgene meget synlige. De ses ofte flyvende sammen lavt over det valgte territorium og der ses parringsflugt, redebygning og parring. I denne periode besøgte områder hvor der ynglede Hedehøge i 2004, og aktivitet her og på andre lokaliteter blev registreret.

I rugeperioden er det vanskeligere at registrere yngleparrene. Hunnen ruger og forlader kun sjældent reden medens hannen ofte fouragerer langt fra reden og kun kommer til denne få gange om dagen for at aflevere bytte til hunnen.

Efter klækning, dvs. i perioden efter den 25. juni, øges antallet af bytteafleveringer og de første 2–3 uger opholder hunnen sig stadig ved reden. På dette tidspunkt er det nemmest at lokalisere reden, idet der med hyppige mellemrum er aktivitet ved reden i form af bytteaflevering fra hanner og fodring på reden. I denne periode besøges alle lokaliteter, hvor der i etableringsfasen var set Hedehøge, ligesom lokaliteter, hvor der i

tidligere år har ynglet Hedehøge atter blev besøgt. Alle reder i afgrøder blev forsøgt lokaliseret ligesom reder i ikke dyrkede habitater så vidt muligt blev lokaliseret.

Senere i ungeperioden, når ungerne har fået kropsfjer, og derfor selv kan holde varmen, forlader hunnen også reden for at søge bytte og ses derfor længere fra reden. I denne periode fulgtes de registrerede ynglepar tæt, både med hensyn til resultatet af yngleforsøget dvs. udflyjning af unger, og for at overvåge afgrødernes modenhed med henblik på at kunne gribe ind, hvis høsten skulle sætte ind, inden ungerne var flyvefærdige.

Det har været af afgørende betydning for projektet at det har været muligt for DOF's projektmedarbejder at kunne benytte sig af kontaktpersonerne i Dansk Landbrug og Dansk Familielandbrug, i forbindelse med flere henvendelser til lodsejere eller brugere. Det har endvidere været af stor værdi for DOF's projektmedarbejder, at kunne få hurtig og præcis tilbagemelding om ejerforhold fra amternes medarbejdere.

Projektmedarbejderen har i 2005, i samarbejde med Ringmærkningsafdelingen, Zoologisk Museum, Københavns Universitet, påbegyndt ringmærkning af redeunger i forbindelse med projektet. Ungerne forsynes med en metalring, samt en blå farvering med hvid inskription til individuel genkendelse. Projektet sker i samarbejde med tilsvarende projekter i Holland, Niedersachsen og Polen.

Der er i forbindelse med DOF's Projekt Truede og Sjældne Ynglefugle (DATSY) udarbejdet en monitoringsplan for Hedehøg som er tilgængelig på

http://www.dof.dk/pdf/datsy/Doft_08_2004_LOW.pdf

3.3. Resultater fra ynglesæsonen 2005

Der er i Vadehavsområdet i alt registreret 23 sikre eller sandsynlige Hedehøge, samt 2 mulige ynglepar (Tab. 1). Uden for Vadehavsområdet har der været observationer af fugle ved Fiilsø og på Borris Hede, hvor der har været hhv. 1 og 2 sandsynlige ynglepar. Det samlede antal ynglepar i Danmark i 2005 vurderes at have været 28 par. Af de 25 sikre eller sandsynlige par kendes redehabitaten for de 20 par. Heraf ynglede 12 par på dyrkede arealer med vinterafgrøder. Tre par ynglede i brak, 4 par ynglede i moseområder med tagrør, et par ynglede i tagrør på et biologisk rensningsanlæg, medens redehabitaten er ukendt for de resterende 5 reder. Fire reder i afgrøder blev mærket af efter aftale med ejeren. I to tilfælde var ungerne ikke flyvefærdige på høsttidspunktet, og rederne blev derfor indhegnet med elnet for at holde ræv og andre prædatorer væk fra reden. Det drejede sig i begge tilfælde om marker med vinterbyg.

Stednavn	Afgrøde	Etablerings				Flyv unger	Mulig	Sandsynlig	Sikker	Antal par	Opgivet	Prædation	
		Rugefase	Ungerfase	Kuldstør	Flyv unger								
Vilslev Sdr. Engevej	ukendt	1	1				+		1	+			
Vilslev Hillerupengevej	ukendt		1					+	1	+			
Jedsted Tanderupdigevej	brak		1					+	1	+			
Vestersø	ukendt				1	1			+	1			
Ribe Holme øst	tagrør		1	1	3	0			+	1	+		
Ribe Holme vest	tagrør		1	1	3	3			+	1			
Ribe Østerå Øen	tagrør		1	1		0			+	1	+		
Ribe Østerå 2	tagrør		1			0		+	1				
Rømø Sønderland	ukendt	1	1	1				+	1				
Tevring vest	vbyg		1	1	4	0			+	1	+		
Tevring øst	vbyg		1	1	4	0			+	1	+		
Ballum Enge Kr. Kold raps	raps	1	1			0			+	1	+		
Ballum Enge Kr. Kold brak	raps	1	1			0			+	1	+		
Ballum Enge Østerengvej raps 1	raps	1	1			0			+	1	+		
Ballum Enge Østerengvej raps 2	raps	1	1			0			+	1	+		
Ballum Enge Terrested kanal	vbyg		1	1	4	3			+	1			
Ballum Enge Kringlum	vbyg		1	1	3	3			+	1			
Østerende Ballum Jens Nissen	vhv		1	1		0			+	1	+		
Vesterende Ballum brak	brak	1	1	1	4	0			+	1	+		
Vesterende Ballum dige	brak	1	1			0		+	1	+			
Vesterende Ballum sydøst	vhvede		1	1	4	4			+	1			
Randerup	vbyg		1	1	5	1			+	1			
Koldby Mølle		1	0							0			
Hjerpsted		1	0							0			
Kongshøjvej	raps		1	1	0	0		+	1	+			
Margrethe Kog Nord		1	0							0			
Ny Frederiks Kog 1		1	0	0						0			
Ny Frederiks Kog 2		1	0							0			
Rudbøl Kog	tagrør		1	1					+	1			
Møgeltønder Kog	ukendt	1	1	1		0		+	1				
i alt		14	24	15	35	15		2	6	17	25	10	5

Tabel 1: Oversigt over registreringerne af Hedehøg i Sydvestjylland med angivelse af lokalitet, afgrøde, periode for registrering, kuldstørrelse, ynglestatus og ynglesucces.

3.4. De forskellige faser i ynglecyklus

Antallet af ynglepar, deres fordeling og ynglesucces m.v. er opgjort på baggrund af egne observationer af 124 individer af Hedehøg samt yderligere en række oplysninger om manglende forekomster. I alt er 275 poster med oplysninger om dato, tid, sted, adfærd, alder og køn tastet ind i DOFbasen. Dertil kommer yderligere enkelte oplysninger, især fra personlige henvendelser til projektet. Via DOFbasen er der ikke indkommet oplysninger af en karakter så de har kunnet bruges direkte i forbindelse med projektet. Dertil er oplysninger om adfærd og lokalisering generelt for upræcise. I det følgende redegøres for feltaktiviteterne i projektområdet ved Vadehavet.

Hedehøgenes ankomst og etablering

De første Hedehøge blev set på ynglepladserne hhv. den 16. april i Tøndermarsken og den 24. april i Ballummarsken, praktisk taget på samme datoer som i 2004.

Der blev i etableringsperioden i løbet af maj registreret 14 par. Den samlede bestand eller det samlede antal yngleforsøg vurderes ud fra antallet af sandsynlige eller sikre par. I etableringsperioden regnes par for sandsynlige eller sikre, hvis de har udvist territorial adfærd, bytteskift, parring eller redebygning og endvidere ses i den efterfølgende periode. Af de 14 par registreret ved etableringen blev de 5 ikke set ved efterfølgende besøg. Dette er usædvanligt, men skyldes især det kølige forår, som i høj grad forsinkede vinterafgrødernes vækst, således var især vinterhveden generelt ikke tilstrækkelig høj inden den 20. maj til at kunne fungere som redested. Hvor der ikke var andre egnede afgrøder eller anden vegetation i nærheden har fuglene måtte finde helt andre ynglelokaliteter. Dette forhold har i høj grad besværliggjort feltarbejdet i 2005

Der blev således registreret par der udviste parringsadfærd lige efter ankomsten på lokaliteter, hvor der var succesfulde par i 2004. Men hvor disse forsvandt hurtigt igen (inden 20 maj) pga manglende redeskjul i afgrøderne nær sidste års ynglelokalitet, er lokaliteten ikke regnet som ynglelokalitet. Dette var f.eks. tilfældet ved møllen ved Koldby, hvor der i 2004 yngede 2 par, begge med succes. Her blev allerede den 3. maj iagttaget et par med parringsadfærd, men fuglene forsvandt atter, og det blev siden kun set fouragerende fugle i området. Disse har givetvis forsøgt at yngle andetsteds. Tilsvarende blev et par iagttaget med parringsadfærd over en rapsmark ved Kringlum, hvor der senere blev fundet et ynglepar i vinterbyg, hvor der ikke tidligt i etableringsfasen blev set fugle.

På Rømø blev der i 2005 ligesom i 2004 ynglesæsonen igennem registreret en han og en hun, overvejende på den sydlige del af Rømø. Denne forekomst regnes også som et sandsynligt ynglepar.

Rugeperioden

Der blev registreret i alt 15 par i rugetiden. Par, der først lokaliseres i rugetiden, vurderes som sandsynlige eller sikre hvis der iagttages bytteskifte parring eller redebygning mobning af rovdyr og fugle eller hvis reden findes.

To landmænd kontaktede hhv. Sønderjyllands Amt og Dansk Landbrug med oplysninger om tilstedeværelsen af tre par. Især forekomsten af to par øst for hovedvej A11 sydøst for Skærbæk var af værdi, idet sandsynligheden for at lokalisere disse inden for projektet ville være små.

Der blev i denne periode modtaget observationer fra tre ornitologer, som hjalp til at lokalisere tre par i Ribemarsken.

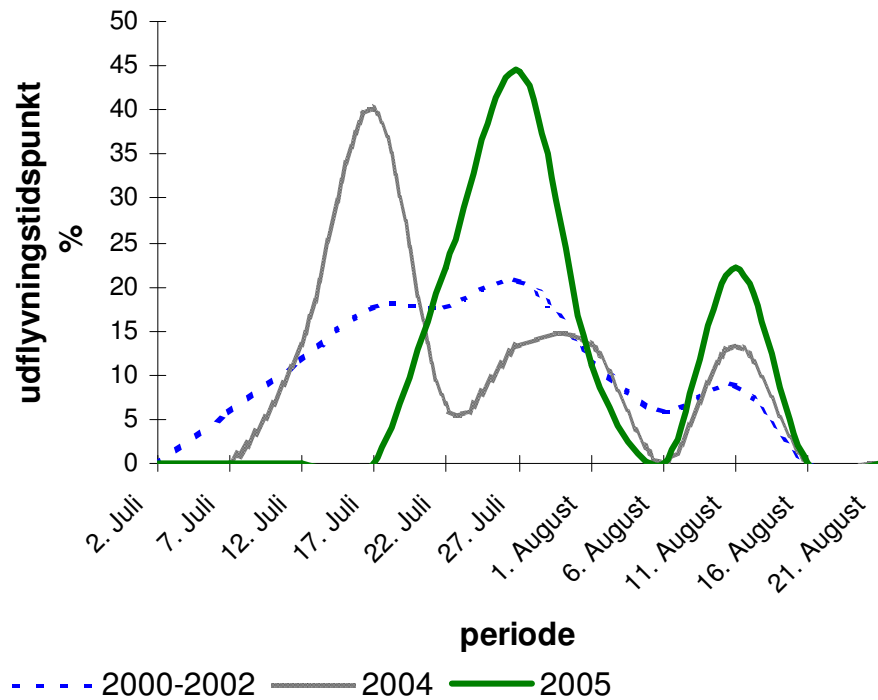
Ungeperioden

I ungeperioden blev der ikke registreret nye par. Til gengæld opgav 10 par yngleforsøget i denne periode. Fem reder i raps blev opgivet, da vegetationen lukkede sig omkring rederne. Fem andre reder blev præderet med ret store unger i. I alle tilfælde drejede det sig om prædation fra ræv. Dertil kom et tab af en enkelt unge i en indhegning formentlig pga. prædation forårsaget af rørhøg.

Udflyvning

I 2005 kom de succesfulde par forsinkede i gang med rugningen i forhold til 2004. Fænologien for 7 succesfulde par viser, at toppen for udflyvning af ungerne generelt lå 10 dage senere i 2005 i forhold til 2004. De fleste unger blev flyvefærdige omkring 1. august. Der var kun et enkelt par som kan siges at være tidligt på den, idet flyvefærdighed blev beregnet til 17. juli (Figur 1).

Solrigt og tørt vejr i første halvdel af juli betød, at høst af vinterbyg og skårlægning

Figur 1: Tidspunktet for første flyvefærdige unge for 9 kuld med fænologiske data i 2005 (fuldt optrukket linie), sammenlignet med 15 kuld i 2004 (grå line) og 50 kuld i årene 2000,2001,2002 og 2004 (stiplet line).

af raps trods den langsomme start på vækstsæsonen pludseligt rykkede nærmere. Høsten af vinterbyg startede således til normal tid den 13. juli, f.eks. ved Randerup, hvor et par ynglede og ungen tidligst kunne flyve den 21. juli.

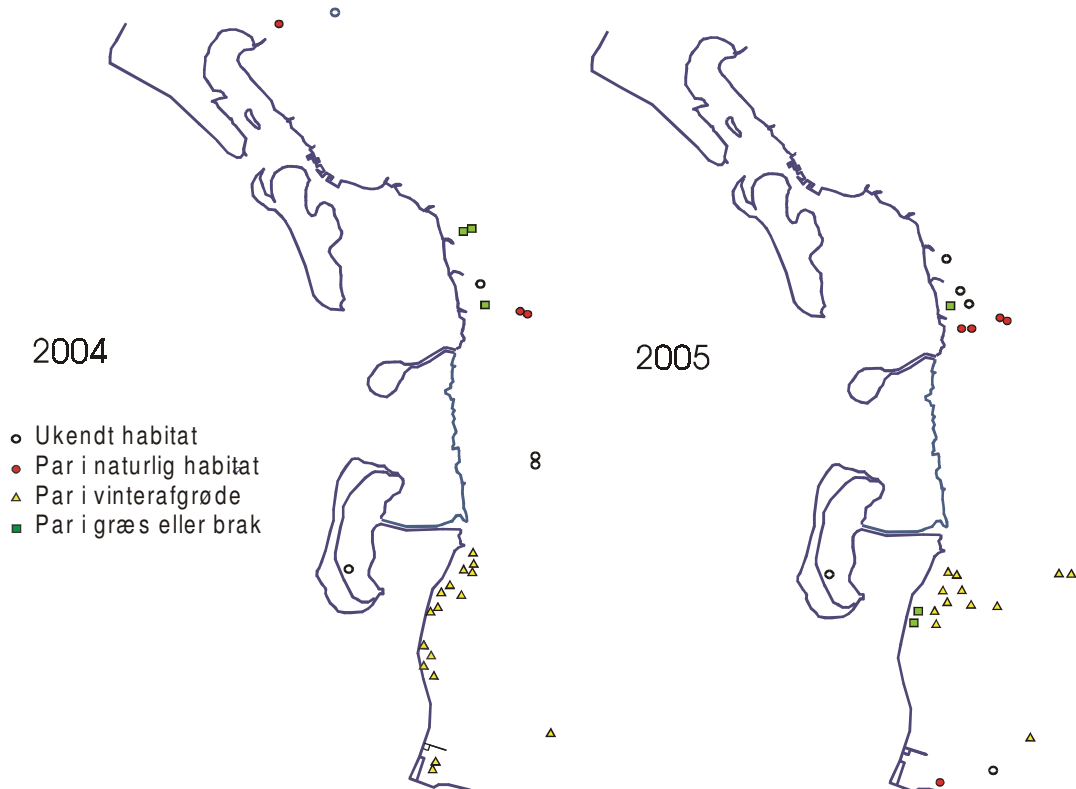
3.5. Yngleudbredelsen i Sydvestjylland

Af de i alt 25 registrerede ynglepar er redeplaceringen kendt for de 20 par. Som i de foregående år er den største koncentration af ynglepar i og nær Ballummarsken (Figur 2). Omkring Ribe var der også en stor koncentration på i alt 8 par. I Tøndermarsken blev der ikke konstateret mere end et sikkert og et sandsynligt par. Dog er antallet af observerede hede høge stort, hvilket skyldes forekomsten af fouragerende fugle, der har deres reder umiddelbart syd for den dansk-tyske grænse. Noget tilsvarende gør sig gældende for Frøslev Mose, hvor der yngletiden igennem er set fouragerende fugle som formentlig yngler syd for grænsen.

I forhold til 2004, har der været flere par på nye lokaliteter også flere km fra kysten. Dette skyldes nok især det kølige forår, hvor især vinterhveden i store områder har været for kort til redebygning. Flere par har så opsøgt nye områder. Parrene i Vestjylland som ikke har ynglet her de foregående år skal ses i dette lys.

Generelt er udbredelsen af Hede høge væsentligt indskrænket i forhold til i 1990'erne. Det ses bl.a. af, at ynglefremkomster i den nordlige del af Vadehavet, samt i de Sønderjyske moser nu synes helt forsvundet. Der har kun været ganske få iagttagelser af hede høge i Ho Bugt området, dog har der i en periode i juli været fouragerende fugle på Skallingen. Par er desuden forsvundet fra Fanø og langs Vidåen. De par der har haft ynglesucces, har været koncentreret til et meget begrænset område i Ribemarsken og den sydlige del af Ballum Enge. Tøndermarsken huser meget få ynglepar, men er stadig en vigtig fourageringslokalitet for par, der yngler umiddelbart syd for landegrænsen.

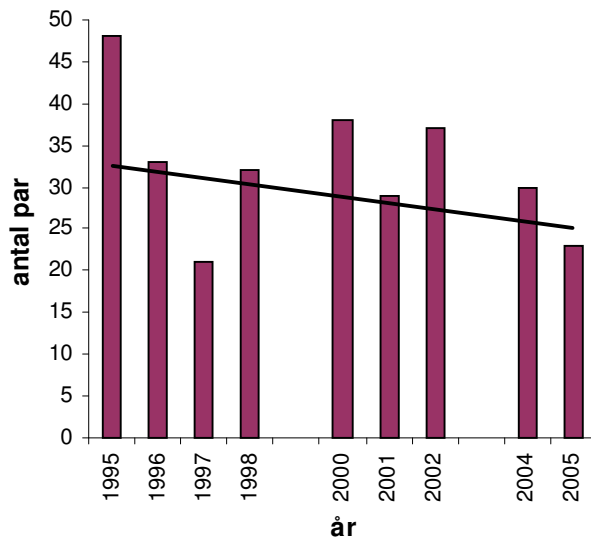
Uden for Vadehavsområdet er der oplysninger om yderligere tre par. Samlet vurderes det, at der har ynglet 28 par i Danmark i 2005. Et muligt par blev iagttaget ved Fiilsø, medens to mulige ynglepar blev set gennem juni og juli på Borris Hede.

Figur 2: Fordeling af 26 ynglepar af Hede høge samt redehabitat i Sydvestjylland 2004 til venstre og 25 par i 2005 til højre.

3.6. Udviklingen i antallet af ynglepar

I perioden 1995-2004 har registreringerne varieret mellem 21 og 48 par med en svag negativ tendens (Figur 3).

Figur 3: Udviklingen i antallet af ynglepar af Hedehøg i Sydvestjylland i perioden 1995 til 2005. Der er ingen data fra 1999 og 2003.

3.7. Ynglesucces

Der blev i 2005 registreret 15 par i ungeperioden. Der blev registreret flyvefærdige unger fra 6 kuld. Til sammenligning var tallene hhv. 13 kuld i 2004, 7 kuld i 2002 og 10 kuld i 2001.

Der kom i alt 15 unger på vingerne fordelt på de 6 reder. Det var gennemsnitligt 2,5 flyvefærdige unger pr. udflyet kuld hvilket svarer til resultatet de foregående år, men det er lavt i forhold til gennemsnittet for Slesvig-Holsten. Da mange par opgav at yngle eller blev præderet, er det samlede antal udflyjende unger på 15 meget lavt. Dette er dog et minimumstal da enkelte unger kan være blevet flyvefærdige fra reder hvor ungesucces ikke er undersøgt.

Produktionen af flyvefærdige unger i forhold til det samlede antal kendte yngleforsøg var på 0,6 i 2005. Tallet er som nævnt behæftet med lidt usikkerhed, idet enkelte unger kan være blevet flyvefærdige fra reder, hvor dette ikke er undersøgt. Hollandske undersøgelser vurderer, at en gennemsnitlig årlig ungeproduktion på mere end 1,5 unger pr. par i ynglebestanden er nødvendig for at modsvare dødeligheden i bestanden.¹ En ungeproduktion på kun 0,6 unger i 2005 er derfor trods usikkerheden helt utilstrækkelig til at fastholde bestanden på længere sigt.

Over de sidste 10 år er den samlede ynglesucces faldet når man ser på ungeproduktionen for samtlige par. Trods usikkerheden er tallene dog så lave, at det må anses for givet, at der i de senere år ikke er produceret tilstrækkeligt med flyvefærdige unger til at opretholde antallet af ynglepar. Dette kan være en væsentlig grund til en fortsat langsom tilbagegang i antallet af ynglefugle.

¹ Ben Koks. Pers. Medd.

3.8. Årsager til mislykkede yngleforsøg

Der blev med sikkerhed konstateret ræveprædation af 4 reder med i alt 15 unger med det resultat at yngleforsøget blev opgivet. En rede i rørsump blev sandsynligvis præderet af ræv og opgivet. Et andet kuld i rørsump nær Ribe Å blev præderet af ræv, kort før ungerne var flyvefærdige. Reden lå kun få meter fra en lystfiskersti, hvor ræve har mulighed for at færdes. En rede i brak kun 10 m fra en privat beboet grund led samme skæbne. Når ungerne er store, vil deres skrig, når de tigger mad, kunne høres et stykke væk fra reden.

Derudover blev 5 reder i raps opgivet, da vegetationen pga. høj vækst og blæst lukkede sig omkring rederne. Da det blev klart i slutningen af rugetiden (i midten af juni), at dette kunne være en risiko, blev der gjort en indsats for at lokalisere rederne i rapsmarkerne. Dette skete bl.a. i to rapsmarker i Ballum enge, hvor der hvert sted var to ynglepar. Begge steder var der i 2004 yngleforsøg i vinterhvede, og parrene forsøgte sig i 2005 med at yngle i rapsen. Imidlertid var væksten af rapsen på de svære jorder meget kraftig, og i forbindelse med store mængder nedbør og blæst lagde rapsen sig ned kort før Skt. Hans. Det betød desværre, at fuglene her opgav formentlig kort før tidspunktet for klækning. Det medførte samtidig, at det var for sent for disse par at forsøge omlæg. Yderligere mindst et par i Ballum Enge blev set i raps under etableringsperioden, men flyttede over i vinterbyg.

Det forsøges normalt først at lokalisere reder i raps kort før eventuel skårlægning, da det kan være temmeligt tidskrævende og besværligt, pga. vanskeligheden ved at gennemtrænge rapsen og orientere sig her. I Holland er det normal beskyttelsespraksis at lokalisere reder i raps, da man dér har erfaring for, at disse reder ofte opgives når vegetationen bliver for høj. Man har eksempel på, at store næsten flyvefærdige unger blev fodret af hunnen gennem vegetationen som ungerne ingen chance havde, for selv at komme ud fra. Derfor lokaliseres reden i raps allerede i rugetiden og der fjernes tilstrækkeligt med vegetationen omkring reden til at sikre fri til- og fraflyvning. Det viste sig imidlertid allerede at være for sent omkring den 16. juni, idet rederne i raps i Ballum Enge og ved Kongens Mose netop var opgivet af fuglene, som dog endnu holdt til her.

3.9. Hegning af reder

De tidligere års erfaring viser at ræveprædation er en væsentlig årsag til manglende ynglesucces. Rederne bliver i den forbindelse særligt udsatte, når de opsøges for at lokalisere dem i forbindelse med høsten. Prædationen kan ske som resultat af det spor,

man nødvendigvis laver gennem vegetationen for at komme ind til reden. I 2005 må det konstateres, at en enkelt rede, der var opsøgt til fods af landmanden blev præderet inden beskyttelse med hegning blev forsøgt. To andre reder i ikke dyrkede afgrøder blev præderet ca. 14 dage efter lokalisering på et tidspunkt, hvor de store unger højlydt tigger efter føde og derfor kan høres på nogen afstand.

Med baggrund i erfaringer fra foregående år og med inspiration fra det hollandske projekt blev der i 2005 indkøbt 2 sæt hegn bestående af et 50 meter langt og 1,2 meter højt elnet med tilhørende spændingsgivere. Disse kan opsættes omkring en rede så der hegnes ca. 11x11 meter ved at spænde hegnet op på 4 pæle, der sættes vha. et pælebor. Disse to sæt blev opstillet omkring to reder i vinterbyg, hvor høsten i begge tilfælde faldt mindst en uge før ungerne var flyvefærdige.

Erfaringerne med hegningen er meget positive. Der er ingen tvivl om, at hegnet yder næsten 100% sikker beskyttelse mod ræv. En unge i den ene indhegning blev dog sandsynligvis præderet af en rørhøg, medens de øvrige tre unger blev flyvefærdige. Indhegningen blev benyttet som en sikker helle i 1½ uge efter at ungerne kunne flyve. Selv om ungerne tog ture ud og sad forskellige steder, blev indhegningen benyttet til overnatning, og hunnen sås fodre direkte ned i indhegningen. Efter en inspektion af indhegningen, hvor 2 af tre unger sad i indhegningen og fløj ud, var de begge tilbage i indhegningen inden for 10 minutter. Hegnet blev fjernet 1½ uge efter at ungerne kunne flyve, for at gøre plads til markarbejde i forbindelse med næste års afgrøde. Havde det været muligt, kunne ungerne uden tvivl have haft gavn af hegningen yderligere i mindst en uges tid.

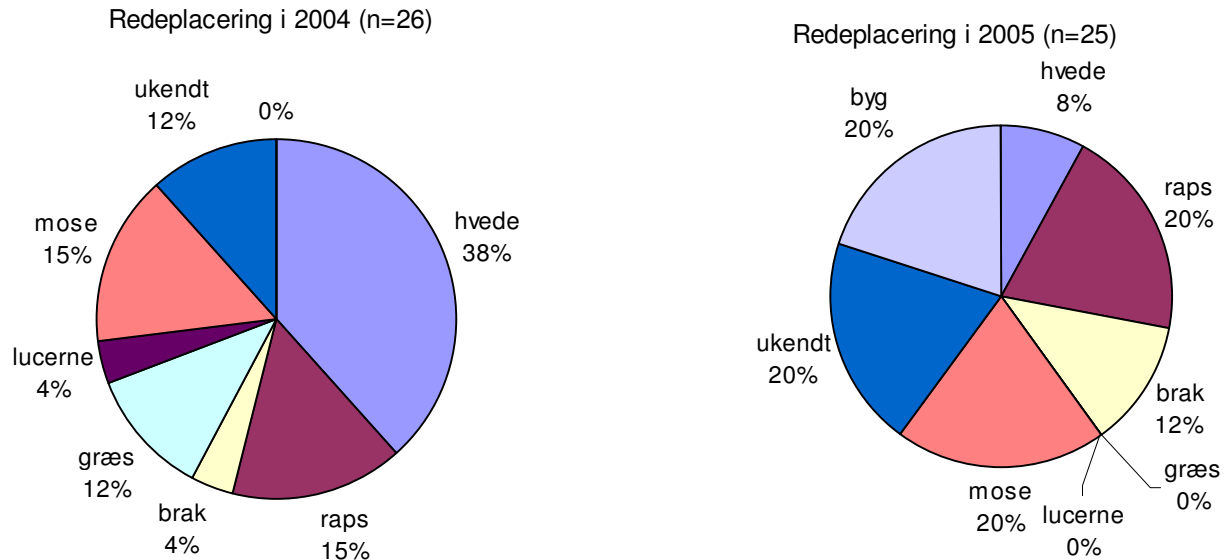
Som følge af de gode erfaringer, er derfor allerede nu indkøbt yderligere to sæt hegn, så der er 4 sæt i beredskab til næste sæson. Med disse erfaringer ville det have været relevant at hegne yderligere mindst 3 reder, der således kunne have undgået prædation.

Figur 4: Herover foto der viser opsætning af hegn omkring rede af Hedehøg.

3.10. Valg af ynglebiotop

Valget af ynglebiotop blev fastslået for 20 af de 25 par der blev registreret. Fordelingen af ynglepar på de enkelte redebiotoper ses i Figur 5.

Figur 5: Procentvis fordeling af redehabitat for 26 par i 2004 til venstre og 25 par 2005 til højre. Medens over halvdelen af de parrene i 2004 ynglede i vinterhvede, græs og lucerne, fandtes kun 2 par i hvede i 2005 og ingen par i græs. Til gengæld var der i 2005 flere par i vinterbyg, brak og på naturarealer (mose og tagrørsump).

I 2005 var udgjorde redehabitatet for 12 par afgrøder, for 3 par brak og for 5 par udyrkede lokaliteter. De meget få reder i vinterhvede afspejler den usædvanlige situation i 2005, hvor denne afgrøde pga. meget lavet temperaturer ikke voksede til en tilstrækkelig højde til redeskjul. Det har betydet, at flere par ynglede i vinterbyg, brak samt på udyrkede lokaliteter.

3.11. Høstens forløb i 2005

Høsten af vinterbyg startede den 13. juli, hvor en mark ved Niels Nørsgaard i Randerup blev høstet. I denne mark ynglede et par Hedehøge, der havde en enkelt unge der ville være flyvefærdig ca. 21. juli. Den 18 juli blev endnu en vinterbyg mark med et kuld endnu ikke flyvefærdige unger høstet i Ballum Enge på en mark ejet af Torben Hansen. Derefter blev resten af juli kold og regnfuld og høsten trak ud. En bygmark med 3 unger som blev flyvefærdige omkring 27. juli var planlagt til høst omkring den 24. juli, men høsten trak ud til efter den 3. august. Det vurderes derfor, at det ikke var tvingende nødvendigt med en hegning af denne rede. Skårlægning af raps ville i flere tilfælde uden tvivl have kollideret med beskyttelsesbehovet for reder i denne afgrøde, hvis ikke alle par i raps havde opgivet at yngle.

Høsten af vinterhvede blev påbegyndt en uge ind i august, og i den aktuelle mark først i slutningen af august. Da var de to par, der ynglede her var da forlængst væk.

3.12. Overvågningen af reder i dyrkede marker

I forbindelse med lokaliseringen af rederne betød det nære samarbejde med de to amters forvaltning, at der var muligt fra dag til dag at få præcise oplysninger om ejerforhold.

I et par tilfælde var det landbrugskonsulenten, der formidlede kontakten til den berørte ejer, hvilket var en stor hjælp for DOF's projektmedarbejder.

Flere ejere der blev kontaktet, havde ikke tidligere haft ynglende hedehøge men andre havde dog tidligere år kendskab til Hedehøgen og generelt blev der udtrykt accept af projektet.

Af de 14 reder der blev lokaliseret i afgrøder, blev de tre afmærket efter aftale med ejeren og/eller brugeren. Yderligere to reder var planlagt afmærket og heget, da afgrøderne skulle høstes før ungerne var flyvefærdige. Her var de desværre netop blevet præderet. De resterende blev ikke afmærket, da disse befandt sig i rapsmarker, der var meget vanskeligt tilgængelige. Derudover fulgtes 5 rapsmarker, men som beskrevet andetsteds kom en beskyttelsesindsats i forhold til disse reder for sent.

Figur 6: Foto af en afmærket rede under høst. Reden er midt mellem de to stokke.

3.13. Ringmærkning af unger af Hedehøg

Figur 7: Foto fra en situation hvor ringmærket unge fremvises.

18 unge hedehøge fra 5 kuld i det sydvestjyske blev i juli ringmærket med blå farveringe, hvis individuelle koder, med hvid skrift, vil gøre det muligt at følge fuglenes færden i landskabet. De individuelle data for de ringmærkede hedehøge vil blive lagt ud på hjemmesiden.

Det er første gang, at hedehøge i Danmark bliver farveringmærket. Det sker som et projekt under Zoologisk Museum og som led i international forskning. Lars Maltha Rasmussen er ansvarlig for Zoologisk Museums ringmærkning af arten.

I Holland er hedehøge siden 1999 blevet ringmærket med gule ringe, der har sort skrift. I Niedersachsen i Tyskland er der siden 2004 benyttet røde eller grønne ringe, mens hedehøge i Polen i år bliver ringmærket med orange ringe, som har sorte inskriptioner.

Projektet er bogstaveligt talt grænseoverskridende. Meget tyder på at der er en tæt forbindelse mellem de ynglende hedehøge ved Vadehavet og det vil aflæsninger kunne dokumentere. Formålet er at skaffe mere viden om hedehøgene, så vi bedre kan beskytte en af vort landskabs smukkeste, men desværre også mest truede rovfugle.

Aflæsninger af ringmærkede hedehøge bør rapporteres til en af nedenstående adresser:

Lars Maltha Rasmussen,
Vester Vedstedvej 123,
Vester Vedsted.
6760 Ribe.
Tlf. 75 44 66 04
Email: larsmaltha@mail.dk

Ringmærkningscentralen,
Zoologisk Museum,
Universitetsparken 15,
2100 København Ø
Tlf. 35 32 10 29
Email: ringing@snm.ku.dk

3.14. Presse- og informationsaktiviteter

Der blev i regi af Sønderjyllands Amt holdt et offentligt arrangement i Ballum Enge under ledelse af Bent Albæk og Lars Maltha Rasmussen, hvor i alt 33 deltagere blev informeret om projektet og i godt vejr oplevede Hedehøgenes adfærd på ynglepladsen i etableringsperioden.

Der var i maj en stort opsat artikel i JydskeVestkysten på Tøndersiderne.

Der forsøgte med kontakt til TVSyd i forbindelse med høstens start, og trods en aftale herom blev det desværre ikke til noget.

Radio Syd havde omtale af projektet ved flere lejligheder, bl.a. den 23. juni i forbindelse med opsætningen af informationstavler på en række lokaliteter.

I Sønderjylland er informationstavlerne placeret ved Højer sluse, P-plads ved Hjerpsted gravhøje, P-plads ved Hjerpsted Strand, ved museet ved møllerne ved Misthusum og den sidste, hvor Markmandsstien rammer vejen til Hjemsted - i alt 5 infotavler. I Ribe amt er der opstillet informationstavler følgende steder: Østeråren, Mandø Ebbevej, Kammerslusen, Digesøen ved Sneum, Roborghus og Varde Ådal.

DOF udsendte i midten af juli en pressemeddelelse der oplyste om farveringmærkningen af hedehøgene. Omtalen kan ses på

http://www.dof.dk/index.php?id=nyheder&s=nyheder&m=visning&nyhed_id=130

DOF's oplysende hjemmeside om Hedehøgen blev opdateret og tilføjet nye aktuelle fotos i løbet af sommeren. Her omtales forhold som udbredelse, yngleforhold, beskyttelse og Projekt Hedehøg. Hjemmesiden er lagt ud på Dansk Ornitologisk Forening's hjemmeside med adressen:

<http://www.dofbasen.dk/DATSY/datsyart.php?art=02630>

3.15. Prioriteter for Projekt Hedehøg

Det overordnede mål med dette projekt er at opnå en gunstig bevaringsstatus for Hedehøgen i Danmark. Dette søges i første omgang opnået ved en målrettet indsats i artens kerneområder ved Vadehavet. Et af de vigtige midler er at sikre en reduceret dødelighed som følge af markarbejde omkring ynglende Hedehøge.

Hegning af to reder blev i 2005 forsøgt med et meget positivt resultat. Det bør overvejes i hvor stort omfang direkte redebeskyttelse med hegning kan finde anvendelse fremover og hvilke ressourcer dette kræver. Det bør afklares i hvilke situationer direkte redebeskyttelse bør prioriteres.

Direkte redebeskyttelse vil fortsat være helt grundlæggende vigtigt i bestræbelserne på at øge ynglesuccessen tilstrækkeligt for arten. Et nøje kendskab til artens aktuelle forekomst forudsætter et særdeles tidskrævende feltarbejde. Indsatsen på dette felt er afhængigt af ressourcerne hertil.

En reduceret dødelighed pga. markarbejde kan kun opnås i et snævert samarbejde med landmænd. Dette samarbejde forudsætter et bredt kendskab til Hedehøgen og en almen accept af dens beskyttelsesbehov. Dette opnås ved at sikre omtale af projektet i medier, medlemsblade samt generel oplysning vha. naturformidling, oplysningsfoldere, informationstavler m.v. Der bør planlægges en målrettet strategi for disse aktiviteter for det kommende år. Det må endvidere være en målsætning at få væsentligt større feedback til projektet fra ejere og brugere der huser ynglende hedehøge. I 2005 kom der henvendelser fra landmænd med ynglende Hedehøge på deres marker. Dette antal bør kunne øges væsentligt.

Feedback fra fuglekiggere har hidtil været ret begrænsede og kun i enkelte tilfælde har disse oplysninger suppleret projektets feltarbejde. Dette skyldes i mange tilfælde at observationerne er for upræcise med hensyn til angivelse af sted og fuglenes adfærd. Tilstrækkeligt informative observationer kræver ofte betydeligt længere iagttagelsestid, end hvad der er normalt for de fleste fuglekiggere, og forudsætter også et indgående kendskab til adfærdsformer, som kun de færreste har kendskab til. Det bør være et mål at kunne øge mængden feedback til projektet af nyttige oplysninger fra fuglekiggere. Dette søges bl.a. opnået ved en større omtale farvemærkningsprojektet. Det er erfaringen fra andre individuelt mærkede artsgrupper som f.eks. svaner og gæs, at aflæsninger af disse interesserer mange fuglekiggere og er en feltmæssig udfordring.

Det er et åbent spørgsmål, hvorvidt en reducere af den del af dødeligheden, der skyldes landbrugsaktiviteter alene vil være tilstrækkeligt til at forbedre ynglemulighederne for Hedehøgen i Sydvestjylland. Situationen i 2004 og 2005 viser, at selv om dødeligheden som følge af landbrugsaktiviteter var lav, var den samlede ynglesucces stadig helt utilstrækkelig. Der er derfor flere faktorer, der er afgørende for om bestanden atter kan øges. Den negative faktor som umiddelbart nemmest lader sig ændre er en nedsættelse af risikoen for prædation ved en konsekvent hegning af udsatte reder som ovenfor omtalt.

Fødemulighederne er givetvis en anden nøgelfaktor, men viden herom under danske forhold er meget begrænsede. En mere målrettet indsats til forbedring af hedehøgens yngleforhold ved at sikre bedre fouragering i agerlandet kræver bl.a. et væsentligt bedre kendskab til artens ynglebiologi og fødevalg, i de områder Projekt Hedehøg omfatter. Fondsansøgninger til støtte for en fødeundersøgelse af Hedehøgen op til feltsæsonen 2005 har dog desværre ikke givet positivt resultat. Det bør overvejes, hvorledes kendskabet til Hedehøgens fødebiologi kan blive bedre belyst, for at denne viden kan indgå i mere målrettede bestræbelser på at optimere fødemulighederne for Hedehøgen.

En lang række undersøgelser peger også på, at fugle- og dyrelivet i agerlandet generelt er gået tilbage. Som rovdyr øverst i fødekæden er det givet, at Hedehøgen kan være presset af et reduceret naturindhold i agerlandet. Landbruget har undergået store strukturforandringer, som i vidt omfang påvirker naturindholdet negativt. Det er oplagt, at hvis det er muligt at øge naturindholdet i marsken på forlandene og agerlandet, der omgiver de nuværende og tidligere yngleområder for Hedehøg, vil det kunne have en afgørende positiv effekt på ynglesuccesen og antallet af ynglende Hedehøge. Dansk Familielandbrug ved Peter Borgen har i brev af 9. august 2005 fra Direktoratet Fødevarerhverv fået tilsagn på en ansøgning om tilskud til et pilot- og demonstrationsprojekt om græsningssselskaber og naturplaner med titlen "Pilotprojekt for naturplaner i marsken om Hedehøgen". Tilsagnet gælder tilskud til omkostninger i størrelsesordenen 392.000 kr. Formålet med projektet er at lave naturplaner m.h.p. at øge naturindholdet i agerlandet specifikt for Hedehøgen. Dette søges bl.a. opnået gennem en mere målrettet og fleksibel udnyttelse af brakarealer til forøgelse af naturindholdet, og vil kunne få en væsentlig betydning. Projektet forudsætter frivillig deltagelse af en række landmænd i Hedehøgenes kerneområde, og projektet indebærer bl.a. demonstrationsvandinger, annoncering, artikler, brochurer og plakater til dyrskuer. Et mål for demonstrationsprojektet er også at demonstrere og afprøve drift af brakstriber og randzoner, herunder at undersøge disses værdi for flora og fauna og dermed for potentielle byttedyr for hedehøg. Det bør i forbindelse med dette pilotprojekt sikres en god koordination med aktiviteterne og målsætninger i Projekt Hedehøg.